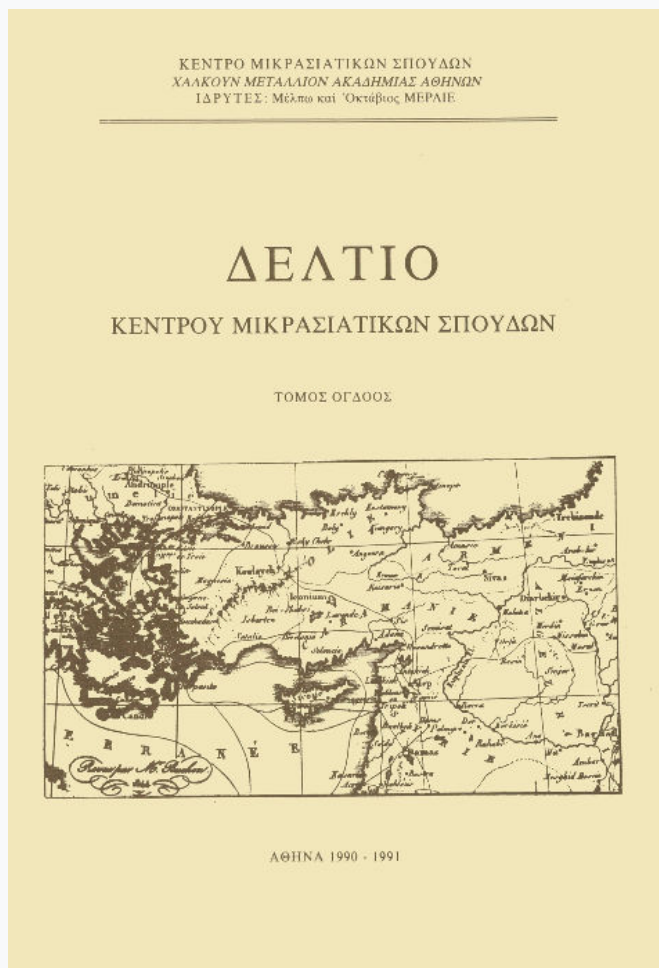

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 8 (1990)

Περί της καταστάσεως του κλήρου στη Σμύρνη κατά το δεύτερο ήμισυ του ΙΗ' αιώνα

Γεώργιος Ε. Μποροβίλος

doi: [10.12681/deltiokms.232](https://doi.org/10.12681/deltiokms.232)

Copyright © 2015, Γεώργιος Ε. Μποροβίλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μποροβίλος Γ. Ε. (1990). Περί της καταστάσεως του κλήρου στη Σμύρνη κατά το δεύτερο ήμισυ του ΙΗ' αιώνα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 8, 65–86. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.232>

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΗΜΙΣΥ ΤΟΥ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Τò 1783 ἐκδόθηκε στὴ Βενετία ἓνα ἀρκετὰ σημαντικὸ γιὰ τὸ εἶδος τοῦ βιβλίου. Πρόκειται γιὰ τὴ μετάφραση στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, «Οἱ περὶ ἱερωσύνης λόγοι»¹, ἀπὸ τὸν ἀρχιδιάκονο τοῦ μητροπολίτου Σμύρνης Προκοπίου², Γρηγόριο, τὸν μετέπειτα (1785-1797) μητροπολίτη Σμύρνης καὶ τέλος Οἰκουμενικὸ Πατρι-
άρχη Γρηγόριο τὸν Ε' ³.

Τὸ ἔργο αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ σημασίᾳ καὶ τὴ συμβολὴ τοῦ στὴν προσέγγιση τῆς παλαιότερης χριστιανικῆς γραμματείας καὶ γλώσσας⁴, ἐνδιαφέρει καὶ τοὺς μελετητὲς τῆς νεότερης ἱστορίας, διότι στὸν πρόλογο παρουσιάζει μίᾳ ἐπισκόπηση τῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου στὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης, ἡ ὁποία καλύπτει χρονικὰ τὸ δεῦτερο ἡμῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνα.

---

1. *Οἱ περὶ ἱερωσύνης λόγοι*, τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Μεταφρασθέντες εἰς κοινὴν διάλεκτον παρὰ Γρηγορίου Ἀρχιδιακόνου τοῦ Πανιερωτάτου Ἁγίου Σμύρνης κυρίου κυρίου Προκοπίου. Δι' ἐπιμελείας καὶ δαπάνης τοῦ Εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου Ἰωάννου Πιττακοῦ τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Σμύρνης. Εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ βουλομένων λαβεῖν τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης, Ἐνετίσιν 1783, Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

2. Πρόκειται γιὰ τὸν Προκόπιο Πελεκάση, τὸν ἐξ Ἀλαγονίας τῆς Μεσσηνίας, τὸν μετέπειτα Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Προκόπιο Α' (1785-89). Βλέπε σχετικὰ καὶ Χρ. Σ. Σολομωνίδης, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σμύρνης*, Ἀθῆναι 1960, σσ. 178-181.

3. Γιὰ τὴν ἀμφιλεγόμενη προσωπικότητά τοῦ Γρηγορίου βλέπε σχετικὰ: Γ. Γ. Παπαδόπουλος - Γ. Γ. Ἀγγελόπουλος, *Τὰ κατὰ τὸν αἰδίδμον... Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε'*, Ἀθῆναι 1865· Ν. Χατζηκωστῆς, *Σμυρναϊκὰ ἀνάλεκτα*, Ἀθῆναι 1906· Ν. Χατζηκωστῆς, «Γρηγόριος ὁ Ε'», *Γερὸς Πολύκαρπος* (1913), σσ. 2218-2190· Τ. Κανδηλῶρος, *Ἱστορία τοῦ Ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε'*, Ἀθῆναι 1908· Χρ. Σ. Σολομωνίδης, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σμύρνης*, Ἀθῆναι 1960, σσ. 181-192· Ν. Ζαχαρόπουλος, *Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'*. Σαφὴς ἔκφραση τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1974· Θ. Ζήσης, *Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'* στὴν συνείδηση τοῦ Γένους, Θεσσαλονίκη 1986 καὶ Τ. Γριτσόπουλος, «Τὰ χρόνια τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Γρηγορίου Ε' εἰς Σμύρνην. (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Σμύρνης κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα)», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, τ. ΙΒ', σσ. 369-402.

4. Βλέπε σχετικὰ: Γ. Ε. Μποροβίλος, «Μεταφράσεις Πατερικῶν ἔργων περὶ τὰ τέλη ΙΗ' καὶ ἀρχὲς ΙΘ' αἰ.», *Ἀνάπλασις*, περίοδος Γ', 323 (1989), σσ. 18, 23.

Ὁ πρόλογος εἶναι γραμμένος ἀπὸ τὸν Γρηγόριο, κατὰ προτροπὴ τοῦ μητροπολίτου Προκοπίου, ὅπως διαβάζουμε στὸ ἀφιερωματικὸ κείμενο τὸ ὁποῖο καὶ προηγεῖται. Στὴν πρώτη ἐκδόσει (1783) —στὴν ὁποία καὶ θὰ παραπέμπουμε— καταλαμβάνει τὶς σελίδες 10 ἕως καὶ 22, ἐνῶ στὴ δεύτερη (1879)⁵, τὶς σελίδες 1 ἕως καὶ 7.

Τὸ κείμενο τοῦ προλόγου ἔχει τὴ μορφή βιβλικοῦ σχολιασμοῦ μὲ ἀντι-παραβολὰς ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ τῆς ἐποχῆς του μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐμφανίζεται ἡ ἐπικρατοῦσα κατάστασις τοῦ κλήρου. Τὸ ὕφος εἶναι ἰδιαίτερα ὀξύ καὶ ἐλεγκτικὸ ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ ἐμφανίσει τὸν «αρακτήρα τοῦ παραινετικοῦ». Ἐν τέλει μπορεῖ νὰ τὸ χαρακτηρίσει κανεὶς ὡς κείμενο στηλιτευτικὸ καὶ προτρεπτικὸ⁶, διότι ὁ βιβλικὸς σχολιασμὸς ὑποχωρεῖ καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον ὡς στοιχεῖο συγκρίσεως καὶ ἀναφορᾶς.

Ἡ ἀξία τοῦ κειμένου ἔγκειται πρῶτον στὸν χρόνον ἐμφανισέως του, δεύτερον στὴν τοπικὴ ἀναφορὰ (Μητρόπολις Σμύρνης), τρίτον στὶς σαφεῖς καὶ συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὶς παρεκτροπὲς τοῦ κλήρου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντλήσει συμπεράσματα καὶ γιὰ τὴν εὐρύτερη κοινωνία τῆς Σμύρνης, καὶ τέταρτον στὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα κείμενα τὸ ὁποῖο ἐλέγχει τὸν κλῆρο χωρὶς νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν χῶρον τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ ἀπὸ κληρικὸ ὁποῖος δὲν ἀσπάσθηκε τὶς ἰδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ, οὔτε τὰ κηρύγματα τῆ Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως⁷.

Ὁ χρόνος κατὰ τὸ ὁποῖο ἐμφανίζεται τὸ κείμενο (1783), δίνει σ' αὐτὸ τὴ δυνατότητα νὰ παρουσιάσει στοιχεῖα παρεκτροπῶν καὶ κοινωνικῆς ἐκπτώσεως τοῦ κλήρου τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ἕως καὶ τὴν ἑβδόμη δεκαετία τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Τὰ ἐπόμενα γνωστὰ κείμενα ἀντικληρικῶν χαρακτήρα ἐμφανίζονται ἢ μὲν *Ἑλληνικὴ Νομαρχία* καὶ ὁ *Ρωσσοαγγλογάλλος* στὰ 1805 καὶ 1806 ὁ δὲ «Λίβελλος κατὰ Ἀρχιερέων»⁸ ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται καὶ αὐτὸς στὴ Σμύρνη, στὰ 1810 ἢ 1811 καὶ χρησιμοποιοῦν παραδείγματα τὰ ὁποῖα ἔχουν συμβεῖ κοντὰ στὴν ἡμερομηνία συντάξεώς τους, δηλαδὴ στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ ΙΗ' καὶ στὰ πρῶτα τοῦ ΙΘ'.

Τὰ παραδείγματα παρεκτροπῶν τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται, κατὰ κανόνα, ἀφοροῦν τὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης. Βεβαίως ὄχι μόνον τὴν πόλιν ἀλλὰ καὶ τὴν

5. «Οἱ περὶ ἱερωσύνης λόγοι...», Ἐκδίδονται νῦν τὸ δεύτερον ὑπὸ Ἰωάννου Παπαδοπούλου ἱερέως, Σμύρνη 1879.

6. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄμοιρο αὐτοῦ τοῦ ἐντόνου ὕφους καὶ ἀποκαλυπτικοῦ χαρακτήρα, τὸ ὅτι τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης εἶναι σταχωμένον χωρὶς τὸν πρόλογον.

7. Περί αὐτοῦ βλέπε σχετικὰ Φ. Ἠλιού, *Κοινωνικοὶ ἀγῶνες καὶ Διαφωτισμός. Ἡ περίπτωσις τῆς Σμύρνης, (1819)*, Ἀθήνα 1986, σσ. 9-11 καὶ Ν. Γρ. Ζαχαρόπουλος, *Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' ...*, ὁ.π., σσ. 22 κ. ἑξ.

8. Βλέπε σχετικὰ: Π. Κιτρομηλίδης, «Ἰδεολογικὲς συνέπειες τῆς κοινωνικῆς διαμάχης στὴ Σμύρνη», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν*, 3 (1982), σσ. 9-39.

εϋρύτερη περιοχή. Καί αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ γίνεῖ δεκτὸ γιὰ τὸν λόγῳ ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μητροπολίτου Σμύρνης θὰ στρεφόταν στὸ νὰ διορθῶσει πρωτίστως τὸν κλῆρὸ τῆς περιφέρειάς του καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ ἦταν συνεπὲς τὰ παραδείγματα νὰ ἀφοροῦν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παρεκτροπὲς τοῦ ἐκεῖ κλήρου. Ὅταν μάλιστα ὁ Προκόπιος εἶχε τὴ φήμῃ ἀνδρὸς ἀκεραίου καὶ μὴ ἀνεχομένου τὴν παρεκτροπὴ. «Σεμνὸς τὸ πολίτευμα, πεπαιδευμένος καὶ φιλομαθὴς ἀπήρεσκε τοῖς συγχρόνοις διὰ τὸ ἐλεγκτικὸν καὶ ὀργίλον», ὅπως γράφει ὁ Μ. Γεδεών.

Ἐπίσης, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα βρίσκουμε στὸ κείμενο τοῦ Γρηγορίου καὶ χαρακτηρίζουν τὴ σμυρναϊκὴ κοινωνία¹⁰, ὅπως ἡ ὑπερβολικὴ διάθεση πλουτισμοῦ καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐπιδείξεως καὶ προβολῆς, «ἅποιο ἀργυροχαλίνωτοι καὶ πλούσια καὶ πολυτελὴ ἐνδύματα», προσιδιάζουν σὲ μιὰ «ἐξελιγμένη εὐρωπαϊζουσα»¹¹ κοινωνία, ὅπου ὁ πλοῦτος φανερῶνεται μὲ τὴν ἀπόκτηση ἀγαθῶν ἐπιδείξεως καὶ ὄχι μὲ τὴ συσσώρευση ἀγαθῶν πρώτης ἀνάγκης.

Οἱ ἀναφορὲς τοῦ κειμένου σὲ ὑπερβάσεις ἐπισκόπων οἱ ὁποῖοι χειροτονοῦσαν ἀδιακρίτως ἐπ' ἁμοιβῇ ἱερεῖς καὶ οἱ ὁποῖοι μὲ τὴ σειρά τους ἀσκοῦσαν προφανῶς ἐπικερδὲς «ἐπάγγελμα», αὐτὸ τῆς ἱερωσύνης, προϋποθέτουν πλούσια κοινωνία ὅπως οἱ κοινωνίες τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν παρεχομένων πληροφοριῶν, τὸ κείμενο τοῦ Γρηγορίου πρέπει νὰ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπόψη, διότι αὐτὸς λόγω τῆς ιδιότητός του γνωρίζει ἀμέσως τὰ τεκταινόμενα στὸ χῶρο τοῦ κλήρου. Ἐπίσης γνωρίζει καλὰ τὴν κοινωνία τῆς Σμύρνης διότι ἔζησε ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1767. Ὁ Γρηγόριος ἐν προκειμένῳ γράφει λόγω τῶν διαπιστωμένων παρεκτροπῶν καὶ μὲ σκοπὸ τὸν φρονηματισμό, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς διαφωτιστὲς ἀντικληρικοὺς συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν πρωτογενῶς τὴν Ὁρθόδοξὴ πίστι καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀναγκαιότητα στηρίζοντας τὴ συλλογιστικὴ τους μὲ παραδείγματα τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸ κοινὸ αἶσθημα καὶ τὴν τρέχουσα ἠθικὴ.

Ἡ μελέτη, τέλος, τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἐπιτρέπει μιὰ ἐκ νέου θεώρηση τῆς δομῆς καὶ τῆς συνθέσεως τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Διαπιστώνεται μιὰ δυνατότητα πολυφωνίας καὶ ἐσωτερικῆς κριτικῆς στὸν ἐκκλησιαστικὸ ὀργανισμό, πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπουν τὴ

9. Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες...*, Κωνσταντινούπολις, ἄ.ε., σ. 670.

10. Γιὰ τὴ σμυρναϊκὴ κοινωνία βλέπε: Π. Κιτρομηλίδης, ὅ.π.· Φ. Ἡλίου, ὅ.π.· Μ. Παρανίκας, *Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης*, Ἀθήναι 1885· Ν. Χατζηκωστής, *Σμυρναϊκά ἀνάλεκτα*, ὅ.π.· Χρ. Σολομωνίδης, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σμύρνης*, ὅ.π.· Κυριακὴ Μαμώνη, «Ἀγῶνες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τῶν Μισσιοναρίων. Σμύρνη», *Μνημοσύνη*, 8 (1980-81), σσ. 184-189· Ν. Βέης, «Συμβολὴ εἰς τὰ σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, Α' (1938), σσ. 193-237· Φ. Μπομπουλίδης, «Ἀνέκδοτον σιτιζούρηγμα περὶ τῶν σχολικῶν πραγμάτων Σμύρνης», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, Η' (1959), σσ. 402-445· Dan. Goffman, *Izmir and the Levantin World 1550-1650*, Univ. of Washington Press, Seattle & London 1990.

11. Κυριακὴ Μαμώνη, ὅ.π., σ. 184.

θεώρηση του εκκλησιαστικού σώματος ως μιᾶς μονολιθικής τάξεως συγκροτημένης πάνω στη βάση του οργανωμένου συμφέροντος.

Τὸ κείμενο τοῦ προλόγου θὰ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιαιτέρως εὐστοχὴ ἀνάλυση τοῦ καθηγητῆ Π. Κιτρομηλίδη, στὰ κείμενα τοῦ «οἰκονομικοῦ ἡθικιστικοῦ ἀντικληρικαλισμοῦ»¹², σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ κείμενα τοῦ Διαφωτισμοῦ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀναχωνεῦσαι τὸν θρησκευτικὸ σκεπτικισμό καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀνατρέψουν τὴ θρησκευτικὴ πίστη διότι τὴν θεωροῦν δεσμευτικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν μόνη νύξη ποὺ θὰ μπορούσε νὰ κάνει κανεὶς εἶναι ὅτι ὁ θρησκευτικὸς σκεπτικισμὸς ἀναπτύχθηκε καὶ ἀπέδωσε καρποὺς ὡς κριτικὴ τῆς δογματιστικῆς μεταφυσικῆς, ἡ ὁποία διεδέχθη τὴ σχολαστικὴ θεολογία στὸ χῶρο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Στὸ χῶρο ὅμως τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὅπου ποτὲ ἡ σκέψη καὶ τὸ δόγμα δὲν ὀργανώθηκαν στὸ οἰκοδόμημα τῆς δογματιστικῆς μεταφυσικῆς, οἱ κριτικὲς τοῦ Διαφωτισμοῦ μᾶλλον πρέπει νὰ κριθοῦν ὡς κατασκευάσματα θαυμάσια, ἀλλὰ ἀσύμβατα ὡς πρὸς τὴ στοχοθεσία τοὺς¹³.

Τὸ κείμενο

Τὸ κείμενο ἀρχίζει μὲ μιὰ ἐκτενὴ εἰσαγωγή (σσ. 10-15), ὅπου ὁ Γρηγόριος προσπαθεῖ νὰ δείξει τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος τῆς Ἱερωσύνης, σχολιάζοντας τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, μὲ εὐστοχες παρατηρήσεις γιὰ τὶς παρεκτροπὲς τῆς ἐποχῆς του. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σκεπτικοῦ ἐμφανίζει ὡς τοὺς δύο μεγάλους παράγοντες τῆς ἐκπτώσεως τοῦ κλήρου τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ἀδυναμίες ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ὀργάνωση τῆς ἐκκλησίας ἀφ' ἑτέρου ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὴν αὐθαιρεσία καὶ ὡς ἐκ τούτου τὴ διαίωνιση τῶν κακῶν. Ὡς πρῶτο στοιχεῖο τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου θεωρεῖ τὴν αὐθαιρεσία τῶν ἐπισκόπων:

α. 10: *Τὸ μέγα Ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης, ὡς ὑψηλὸν ὅπου εἶναι καὶ θαυμά-*

12. Π. Κιτρομηλίδης, ὁ.π., σ. 38.

13. Σχετικὰ μὲ θέματα σχέσεως φιλοσοφίας καὶ Ὁρθόδοξου πίστεως βλέπε: Γρηγορίου Παλαμά, *Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων*, Συγγράμματα, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 313-694· Ν. Ματσούκας, «Ἡ διπλὴ θεολογικὴ μεθοδολογία Γρηγορίου τοῦ Παλαμά», *Πρακτικὰ θεολογικοῦ Συνεδρίου 12-14 Νοεμβρίου 1984*, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 73-105· Λ. Μπενάκης, *Νεωτερικὴ κριτικὴ τοῦ μεταβυζαντινοῦ Ἀριστοτελισμοῦ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο κατὰ τὸν 18ο αἰ.*, Ἀθήναι 1981, ἀνάπτυο ἀπὸ τὰ *Πρακτικὰ παγκοσμίου συνεδρίου «Ἀριστοτέλης», Θεσσαλονίκη 7-14 Αὐγούστου 1978*, τ. 2· Π. Κονδύλης, *Ἡ κριτικὴ τῆς μεταφυσικῆς στὴ νεότερη σκέψη*, Ἀθήναι 1983· τοῦ ἰδίου, *Ὁ νεοελληνικὸς διαφωτισμός. Οἱ φιλοσοφικὲς ἰδέες*, Ἀθήναι 1988, σσ. 47-57· Θ. Παπαδόπουλος, *Ἡ νεοελληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὸν 16ο ἕως τὸν 18ο αἰῶνα*, Ἀθήναι 1988, σσ. 151-161· *Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὸ 1453 ὡς τὸ 1821*, ἀνθολογία κειμένων μὲ εἰσαγωγὴ καὶ σχόλια Ν. Κ. Ψημμένου, τ. Β', Ἀθήναι 1989, σσ. 419-498· Θ. Ζήσης, *Γεννάδιος Σχολάριος. Βίος - συγγράμματα - διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη, Π.Ι.Π.Μ., 1980, σσ. 448-535.

σιον χρειάζεται και θεϊκὴν ψήφον βέβαια, διὰ τὴν εὐρεθὴν ὁ ἄξιος τοῦτου τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ὄχι μόνον παλαιὰ ἐγένετο τοιουτοτρόπως, ἀλλὰ καὶ τώρα ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς ἀμφιβολίαν, ὅταν κάμωμεν τὰς ψήφους καὶ τὰς ἐκλογὰς χωρὶς κανένα πάθος ἀνθρώπινον¹⁴.

Ἄφου κάνει ἀναφορά σὲ Ἀποστολικὰς πράξεις καὶ τρόπους οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ἰδιοτελῆ συμφέροντα συνεχίζει:

σ. 11: ὅτι δὲν ἀπέβλεπον ὁλοτελῶς εἰς φιλίαν ἀνθρωπίνην ἢ κέρδος ἢ ἄλλο τι. Τοιουτοτρόπως ἔπρεπε νὰ γίνεται καὶ εἰς ἡμᾶς κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς βεβαιότατα· ἡμεῖς ὅμως ἐξεπέσαμεν εἰς μίαν ἄκραν ἀμέλειαν, καὶ δὲν ἐξετάζομεν οὐδὲ τὰ πλεόν φανερά φεῦ τῆς ἀθλιότητος· καὶ ὅποταν τὰ φανερά παραβλέπωμεν, πῶς θέλει ξεσκεπάσει ὁ θεὸς εἰς ἡμᾶς καὶ τὰ ἀπόκρυφα;¹⁵

Στὴν ἐπόμενη σελίδα κάνει μιὰ πρώτη ἀποστροφή πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ὁποίους θεωρεῖ ὡς τοὺς πρῶτους ὑπευθύνους γιὰ τὰ κακῶς κείμενα στὴν Ἑκκλησίᾳ.

σ. 12: Εἴ τις οὖν Ἐπισκοπὴς ὀρέγεται καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ, ὥς φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· διότι Ἐπισκοπὴ λέγεται τὸ νὰ ἐπισκέπτεται, νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ διευθύνει τοὺς πάντας εἰς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια· ὅθεν εἶναι καλὸν καὶ θεάρεστον ἔργον· πρέπει ὅμως ὁ Ἐπίσκοπος νὰ ἦναι ἀνεπίληπτος, δηλαδὴ νὰ ἔχῃ ὅλας τὰς ἀρετάς· ὥστε ὅποιος γνωρίζει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἁμάρτημα δὲν ἐπιθυμεῖ καλῶς [...] ὁ τοιοῦτος δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξουσιάζῃ ἀλλὰ νὰ ἐξουσιάζεται.

Ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὸν Γρηγόριο ὀφείλει νὰ ἔχει ἀρετὲς καὶ συγχρόνως νὰ εἶναι σώφρων καὶ ὀξύνους.

σσ. 11, 12: νὰ ἦναι νηφάλιος, διορατικός, νὰ ἔχῃ ὀφθαλμοὺς ἀναριθμήτους ἀπὸ κάθε μέρος, ὅπου νὰ βλέπῃ ὀξέως. Διότι ἔχει νὰ ἀπαντήσῃ πολλὰ συμβεβηκότα, πολλὰς περιστάσεις, τὰ ὅποια ἀμβλύνουσι καὶ σκοτιζοῦσι τὸν νοῦν, καὶ δὲν τὸν ἀφίνουσι νὰ βλέπῃ καθαρά, ὥς ἔχουσι τὰ πράγματα· νὰ ἦναι ἄγρυπνοι, ὥσάν ὅπου δὲν φροντίζει μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λοιπούς.

Στὰ ἐπόμενα ὁ Γρηγόριος ἐμφανίζεται ἰδιαίτερα ρεαλιστής. Ζητεῖ ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων πράγματα τὰ ὅποια μπορεῖ νὰ συναντήσῃ κανεὶς στὸν κάθε ἀέκραιο ἄνθρωπο.

14. Εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι καὶ ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τοῦ «Λιβέλλου κατὰ Ἀρχιερέων» γράφει στὴ σελίδα 97: «Οἱ λεγόμενοι τῶν Ἀποστόλων Κανόνες θεσπίζουν ὅτι ὁ μέλλων προβιβασθῆναι εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα πρέπει νὰ ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ ποιμνίου δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τότε ἡ ἐκλογὴ ἐπικυροῦται διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ἀγιώτατοι ἀρχιερεῖς, τίς ἐξ ὧν ἔλαβε τοιαύτην ἐκλογὴν; οὐδεὶς...», Π. Κιτρομηλίδης, δ.π., σ. 15.

15. Πρβλ. ἐπίσης «Λίβελλος» σ. 98: «Οἱ αὐτοὶ κανόνες προστάζουν ὅτι ἐάν τις ἐπίσκοπος λάβῃ τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν διὰ χρημάτων ἢ διὰ τῆς δυνάμεως κοσμικῶν ἀρχόντων καθαρῶς θω καὶ ἀφοριζέσθω», Π. Κιτρομηλίδης, δ.π., σ. 15.

σ. 13: *να ἦναι σώφρων, κόσμιος, φιλόξενος, διδακτικός· ὅχι μέθυσος, ὕβριστής, αὐθάδης, πλήκτης σκανδαλοποιός, αἰσχροκερδής· ἀλλ' ἐπεικῆς, ἀφιλόνομος, ἀφιλάργυρος.*

Καὶ κλείνει τὴν εἰσαγωγή στὴν ὁποία περιγράφει τὸν τύπο τοῦ ἐναρέτου κληρικοῦ θέτοντας ἓνα δίλημμα:

σσ. 15, 16: *Ἐπειδὴ ἀνίσως ἡ ζωὴ μας ἔλαμπε τόσον δὲν ἐχρειάζοντο λόγοι οὔτε διδασκαλίας· ἀνίσως ἡμεῖς ἤμεθα τῇ ἀληθείᾳ ὥς πρέπει, ἀνίσως ἐφυλάττομεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ, ὑπομένοντες ὅταν ἀδικούμεθα, εὐλογοῦντες ὅταν ὕβριζώμεθα, εὐεργετοῦντες ὅταν κακοποιούμεθα, κανεῖς δὲν ἦτον ἄγριον θηρίον τόσον, ὥστε νὰ μὴ δράμῃ εἰς τὴν εὐσέβειαν.¹⁶*

Ἀπὸ τῆ σελίδα 16 ἀρχίζει μιὰ συστηματικὴ καὶ ἔντονη κριτικὴ γιὰ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ κλήρου ξεκινώντας ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς τῆς ἐποχῆς του. Πρῶτο στοιχεῖο τὸ ὁποῖο λείπει ἀπὸ αὐτοὺς κατὰ τὸν Γρηγόριο εἶναι ἡ ἀρετὴ. Λέει συγκεκριμένα:

σ. 16: *Εἰς ἦτον ὁ Παῦλος καὶ τόσους ἔσυρεν εἰς τὴν πίστιν· ἀνίσως ἡμεθα καὶ ἡμεῖς τοιοῦτοι, πόσας οἰκουμένας ἠθέλομεν οὐρεῖ εἰς τὴν εὐσέβειαν; ἀλλὰ τί βλέπω; εἰς μὲν τὰς τέχνας τῶν ἀνθρώπων εἰς Ματῆστωρ ἡμπορεῖ νὰ διδάξῃ ἑκατὸν παῖδας, εἰς δὲ τὴν Πίστιν ὅπου εἶναι τόσοι Ἀρχιερεῖς, δηλαδὴ τόσοι διάδοχοι τοῦ Παύλου, τῆς αὐτῆς χάριτος ὥς ἐκεῖνος, καὶ μαθηταὶ πλέον περισσότεροι, κανεῖς δὲν ἔρχεται εἰς τὴν Πίστιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκπίπτουσι σωρηδόν, καὶ ἡ αἰτία εἶναι αὕτη, ὅτι ὅσοι διδάσκουσι ἀποβλέπουσι εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν διδασκάλων, καὶ ὅταν βλέπουν καὶ ἡμᾶς νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ αὐτά, δόξας, πλούτη, καλλωπισμούς, ἐξουσίαν πῶς ἡμποροῦν νὰ θαυμάσωσι τὸν Χριστιανισμόν;*

Καὶ εὐθὺς προχωρεῖ σὲ μιὰ λεπτομερέστερη ἀπαρίθμηση ἐκτροπῶν, τίς ὁποῖες ἀντιλαμβάνεται ὁ λαὸς καὶ ἀποτελοῦν τὴν αἰτία τῆς ἀνυποληψίας.

σσ. 16, 17: *Βλέπουν ζωὴν ἄτιμον, βλέπουν ψυχὰς γῆϊνας, βλέπουν νὰ συνάζωμεν χρήματα καὶ νὰ ἐπιθυμῶμεν ὡσὰν ἐκεῖνους; [...] διὰ ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν καὶ διὰ τὴν φιλαργυρίαν κατακόπτομεν ἑαυτοὺς, καὶ κολακεύομεν τοὺς λοιπούς.*

ἔχοντας ὥς δεδομένο ὅλα αὐτά, θέτει ἓνα καίριο ἐρώτημα:

σ. 17: *Τὸ λοιπὸν τί νὰ ἴδωσι καὶ νὰ πιστεῦσωσι; τὰ θαύματα; ἀλλὰ τὴν σήμερον δὲν γίνονται· τὴν καλὴν ζωὴν καὶ πολιτείαν; ἀλλὰ δὲν*

16. Πρβλ. «Αἰβέλλος», σ. 101: «τοὺς πτωχοὺς ἐπαπειλεῖ, τοὺς ἀμαθεῖς ἐξαπατᾷ, τοὺς εἰδήμονες καταπλήττει τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γίνεται ἵνα ἐκ πάντων κερδίσῃ», δ.π., σ. 19 καὶ «Αἰβέλλος», σ. 102: «Ἐξέρχεται μετὰ ταῦτα εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐπαρχίας ὅχι διὰ νὰ κηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τὰ στόματα τῶν πεινασμένων Γραικῶν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον», δ.π., σσ. 19-21.

*εὐρίσκεται εἰς κανένα· τὴν ἀγάπην, ἀλλ' αὐτὴ ἐσβέσθη μὲ τελειότητα καὶ δὲν εὐρίσκεται οὐδὲ σημεῖον.*¹⁷

Καὶ συνεχίζει στὴν ἴδια σελίδα, ἀφοῦ προηγουμένως κάνει λόγο γιὰ τὸ κακὸ καὶ τὴ βλάβη ποὺ προξενεῖ στοῦ λαοῦ μιὰ παρόμοια συμπεριφορά, ὅτι σημασία ἔχει τὸ τί πράττει κανεὶς καὶ ὄχι τί λέγει:

σ. 17: *Πρέπει οὖν νὰ ἐξυπνήσωμεν ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ νὰ δεικνύωμεν ἐπὶ γῆς πολιτείαν Οὐράνιον, νὰ λέγωμεν, ὅτι ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν Οὐρανοῖς ὑπάρχει· διὰ νὰ δείξωμεν τὴν ἀθλησιν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ὅτι τις ἡ ἀφέλεια ἂν ἔχωμεν τὸν Χριστόν, ἂν ἔχωμεν Ἀγίους; Λέγουσιν οἱ ἄπιστοι πόθεν νὰ πιστεύσωμεν; δὲν βλέπομεν νὰ κάμνετε κατὰ τὴν πίστιν σας, δείξτε ἐκεῖνα ὁποῦ ἐπαγγέλλεσθε.*

Ἕνα ἄλλο μεγάλο πρόβλημα τὸ ὁποῖο θέτει ὁ Γρηγόριος εἶναι αὐτὸ τῆς μαγείας καὶ τῆς μαντείας. Αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὡς τὴ μεγαλύτερη πλάνη.

σ. 17: *Καὶ τὸ χεῖριστον ὅτι καὶ εἰς οἰωνισμούς, κληδωνισμούς, μαγείας καὶ μαντείας τινὲς ὑπέπεσον, ἄλλοι μὲν δεχόμενοι αὐτὰ καὶ ἄλλοι μὴ ἀποκόπτοντες.*

Ὡς τελευταία περίπτωση παρεκτροπῆς θεωρεῖ τὴν ἀσυνειδησία τῶν ἐπισκόπων στοῦ νὰ χειροτονοῦν ἀνεξέταστα ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν στέκονται στοῦ ὕψους τοῦ λειτουργήματος.

σ. 19 *Ἐγὼ ἐξετάζων νὰ εὕρω κανὲν ἐμπόδιον τῆς καλῆς ζωῆς δὲν εὐρίσκω [...] παρὰ μίαν πλάνην, μίαν πρόφασιν ἣ ἀσυνειδησίαν· διότι ὅταν χειροτονοῦσιν ἱερεῖς ἀπλῶς χωρὶς τινὸς βίας καὶ ἤθελεν ἰδῆ τις περισσοτέρους ἱερεῖς εἰς μερικοὺς τόπους παρὰ λαϊκοὺς, τί εἶναι τὸ αἷτιον;*¹⁸

Καὶ ἀφοῦ κάνει λόγο περὶ αὐτῆς τῶν ἀρχιερέων ἡ ὁποία συγκροτεῖται ἀπὸ ἀμαθεῖς καὶ ἀνυπόληπτους ἱερεῖς ἐπαναλαμβάνει στὴν τελευταία παράγραφο τὰ περὶ τῆς ἀκόρεστης ἐπιθυμίας τοῦ πλοῦτου καὶ κλείνει μὲ προτροπὴ πρὸς μετάνοια.

σ. 21, 22: *Τί μιμούμεθα ἐκείνους ὁποῦ φοροῦν λαμπρὰ καὶ πολυτελῆ καὶ περιέρχονται μὲ ἵππους ἀργυροχαλινώτους; αὐτὰ εἶναι τῶν ἀσεβῶν, ἡμεῖς πρέπει νὰ καλλωπιζόμεθα (sic) μὲ τὰ ἔργα τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ὄχι μὲ ἐκεῖνα ὁποῦ ἔχουν καὶ οἱ αἷτιμοι, οἱ μιαιοί, ἡμεῖς πρέπει νὰ διαφέρωμεν ἀπὸ ἐκείνους ὅτι διωρίσθημεν νὰ περιπολεύωμεν τὰ*

17. Πρβλ. «Λίβελλος», σ. 115: «Τὴν σήμερον οἱ λεγόμενοι τῆς χάριτός σου διάδοχοι τί ἤθελε ἐκφωνήσωσιν; αὐτοὶ οὔτε θλίψιν ὑπομένουσιν, οὔτε στεναχωρίαν δοκιμάζουσιν οὔτε λιμὸν φοβοῦνται οὔτε διωγμὸν ὑπὲρ Χριστοῦ φαντάζονται, οὔτε γυμνότητά ὀνειρεῦνται, οὔτε βέβαια αὐτοὶ ἤθελε ἐκφωνήσουν μετὰ χαρᾶς τὰ ἀκόλουθα. Τίς ὑμᾶς χωρὶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χρυσοῦ· τῇ κραταίῃ του δυνάμει καὶ ἄρχομεν καὶ δοξαζόμεθα...», δ.π., σ. 27.

18. Πρβλ. «Λίβελλος», σ. 123: «Χειροτονεῖ ὁ ἀρχιερεὺς ἱερέα τοῦ γένους καὶ ὁδηγὸν ψυχῶν ἕνα ἀμαθὴ καὶ ἀναλφάβητον νέον διὰ ἐξήκοντα γρόσια καὶ ἀπεμπολεῖ τὸ τῆς ἱερωσύνης χάρισμα διὰ εὐτελεῖς κέρδος εἰς τὸν τρισβάρβαρον», δ.π., σ. 34.

Οὐράνια. Ὅθεν ὅταν δὲν θαυμάζωμεν αὐτά, ἀλλὰ φροντίζομεν διὰ τὰ Πνευματικά, τότε γινόμεθα αἰδέσιμοι, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν, ἧς ἀξιοθεύημεν ἅπαντες διὰ ἁγίων ὕμνων εὐχῶν. Ἀμήν.¹⁹

Διαπιστώσεις

Ἐν κατακλείδι ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι στὸ σχολιασθὲν κείμενο ἡ ἀπαρίθμηση τῶν παρεκτροπῶν τοῦ κλήρου γίνεται μὲ προοπτικὴ τὴν ἐκποίηση-καὶ τὸν σωφρονισμό τῶν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ ὄχι τὴν ἐξουθενώσῃ τους ἀπὸ τὸ κατηγορητήριο ἐνὸς ἰθύνοντος. Στόχος τοῦ κειμένου εἶναι ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ ὑποδήλωση τρόπου «ἐπιστροφῆς» στὴν ἀποστολικὴ γνησιότητα τοῦ Παύλου, γεγονὸς πὺλ μπορεῖ νὰ συμβεῖ ὅταν ὁ κρινόμενος δὲν λάβει ἀμυντικὴ στάση, ἀλλὰ «συγκλονισθεῖ» ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ κόσμου πὺλ τὸν ἀναμένει «ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν» (βλ. ἀν.). Ὁ Γρηγόριος τὸ πετυχαίνει χρησιμοποιοῦντας σύνταξη ἀπρόσωπη (εἴ τις οὖν Ἐπισκοπῆς ὀρέγεται... [σ. 00] / νὰ ἦναι νηφάλιος... [σ. 00]) ἀπὸ τῇ μιᾷ, ἐνῶ δὲν θέτει τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἐκτὸς τῆς κριτικῆς (ἀνίσως ἡμεῖς ἡμεθα τῇ ἀληθείᾳ ὡς πρέπει... [σ. 00] / ἀνίσως ἐφυλάττομεν τὰς ἐντολάς... [σ. 00]). Τὸ κείμενο τοῦ Γρηγορίου εἶναι μιὰ ἀξιοσημείωτη μαρτυρία πὺς ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μέσα ἀπὸ ἕνα αὐστηρὰ στηλιτευτικὸ κείμενο δὲν δημιουργεῖ στὸν κλῆρο καὶ τὴν κοινωνία πὺλ ἐλέγχει διασπαστικές τάσεις ἠθικιστικοῦ χαρακτήρα ἀλλὰ συντηρεῖ τὴν ἐνότητά τους ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῶν δογμάτων. Σὲ μιὰ τέτοια προοπτικὴ ἡ μελέτη αὐτοῦ τοῦ κειμένου μπορεῖ νὰ ἀποβεῖ γόνιμη.

19. Οἱ κατηγορίες πὺλ ἐμφανίζονται καὶ στὸ κείμενο τοῦ Γρηγορίου καὶ στὸν «Λιβέλλο» εἶναι σχεδὸν οἱ ἴδιες, σὲ πολλὰ μάλιστα σημεία ὁμοιάζει ἀκόμη καὶ ἡ διατύπωση. Αὐτὸ ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐνδεχομένως ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τοῦ «Λιβέλλου» νὰ εἶχε ὑπόψη τοῦ κειμένου τοῦ Γρηγορίου ἔστω καὶ ἂν δὲν γίνεται ἐκ μέρους τοῦ μνεία. Διότι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο ἕνας ἄνθρωπος τῶν βιβλίων, ὅπως δείχνει ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τοῦ «Λιβέλλου», ὁ ὁποῖος κατοικεῖ στὴ Σμύρνη ἔστω καὶ εἴκοσι χρόνια ἀργότερα νὰ μὴν εἶχε συναντήσει βιβλίο τὸ ὁποῖο κυκλοφοροῦσε στὸ χωρὸ τῆς ἰωνικῆς πρωτεύουσας, ὅταν μάλιστα ἀναφέρεται σὲ θέμα πὺλ τὸν ἐνδιέφερε. Βεβαίως ἡ ἀπουσία ὁποιασδήποτε νύξεως μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνομε ὅτι τὸ βιβλίο δὲν κυκλοφοροῦσε πλέον, ἢ κυκλοφοροῦσε χωρὶς τὸν πρόλογο ὅπως τὸ ἀντίτυπο τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν μπορεῖ νὰ πληροφορηθεῖ ὁ ἀνώνυμος τὸ περιεχόμενο τοῦ προλόγου. Ἐπίσης θὰ μποροῦσε νὰ γνῶριζε τὸ κείμενο ἀλλὰ λόγω τῆς ἀπέχθειας πὺλ ἔτρεφε γιὰ τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ μὴν τὸ ἀναφέρει, ἐφόσον καὶ ὁ Γρηγόριος ἦταν ἀρχιερεὺς καὶ μάλιστα σημειο ἀντιλεγόμενο γιὰ τοὺς Σμυρναίους. Μᾶλλον ὅμως θὰ πρέπει νὰ καταλήξει κανεὶς στὸ ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ γνῶριζε τὸ περιεχόμενο τοῦ προλόγου τοῦ Γρηγορίου ἢ νὰ τὸ ἐγνῶριζε πλημμελῶς διότι δὲν προσάπτει τὴν κατηγορία τῆς μαγείας πράγμα τὸ ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος.

Τέλος ὀφείλει κανεὶς νὰ ὁμολογήσει ὅτι ἡ ταυτότητα τῶν ἀπόψεων ἐνῶ αὐξάνει τὴν ἀξιοπιστία τῶν κειμένων, ἐμφανίζει συγχρόνως τὴ διάσταση τοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖο διέπει τὰ δύο κείμενα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ*

* Τὸ κείμενο τοῦ προλόγου ποὺ παρατίθεται προέρχεται ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοση (1783). Οἱ διαστάσεις τοῦ φύλλου εἶναι 11 × 17cm.

Εὐχαριστίες ὀφείλονται στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη Ἀθηνῶν ἡ ὁποία παρέσχε τὸ ἀντίτυπο καὶ τὴν ἀδεια φωτογραφίσεως καὶ στὸν φίλο κ. Ἰωάννη Μαρκότση ὁ ὁποῖος ἐπιμελήθηκε τὴν φωτογράφιση.

✠ Χ 10 Χ ✠

Τ Ο Ὡ Σ Ε Κ Τ Ο Ὡ

Ι Ε Ρ Ο Ὡ Κ Α Τ Α Λ Ο Ὡ Τ Ο Ὡ

Οὐτίνεσσὺν Ἐπαγγέλματος, καὶ Ἀξιώματος
ΤΗΝ ΔΟΥΛΟΠΡΕΠΗ ΠΡΟΣΚΥΤΗΝΗΣΙΝ.

Ἐκ τῆς ἀπὸ Τιμόθεον Ἐπιστολῆς τῷ Θεῷ
Πατρὶ ἅπαντα συλλέγησαν.

Ὁ μέγα Ἀξίωμα τῆς Γερουσίας,
ὡς ὑψηλὸν ὅπου εἶναι, καὶ θαυμάσιον
χρηάζεται καὶ Θεῖκῳ ψηφον βίβαια,
ὅτε νὰ ἀρεθῇ ὁ ἄξιος τύπου τῷ ἑ-
παγγέλματος. καὶ ὅχι μόνον παλαιὰ
ἐγένετο ποιετοφόπως, ἀλλὰ καὶ τώρα ἡμπορεῖ νὰ
γένη χωρὶς ἀμτιβολίας, ὅταν κάμνωμεν τὰς ψή-
φους, καὶ πὰς ἐκλεγάς χωρὶς κανεὶά πάθος ἀν-
θρώπινον, καὶ ὅποτεν δεῖ ἔκτοβλίπωμεν εἰς κανε-

[illegible]

πρὸ παρὰ τῶ Παύλῳ, (Ο'μίλ. Ι.) Διονύσιος, καὶ
 Γερόθιος, καὶ ἄλλοι πολλοί, τῶν ὁποίων αἱ Διδασκαλῖαι
 μάλιστα τῶ Παύλῳ ῥυθμίζονται, καὶ διδάσκουσιν
 μέχρι συντελείας ἅπαν τὸ χρειστέω-
 μον πλήρωμα. Εἴτις ἐν Ἐπισκοπῇ ὀρέγεται,
 καλῶ ἔργα ὀψιθυμεῖ, ὥς φησιν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος.
 διότι Ἐπισκοπὴ λέγεται τὸ νὰ ὀπισκέπτεται,
 νὰ κυβερνᾷ, καὶ νὰ διδύκωῃ τοὺς πάντας εἰς τὰ καλὰ, καὶ σωτήρια. ὅθεν εἶναι
 καλὸν, καὶ θεάρετον ἔργον. ἀρέπει ὅμως ὁ Ἐπίσκοπος
 νὰ εἶναι ἀνεπίληπτος, δηλαδὴ νὰ ἔχη ὅλας τὰς ἀρετάς. ὥστε ὁποῖος γνωεῖται εἰς τὴν
 ἑαυτὸν τῶ ἀμαρτήματα δεὺ ὀψιθυμεῖ καλῶς, διότι
 ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, καὶ ἐκβάλλει
 τὴν ἑαυτὸν τοῦ ἔξω δεὺ τῶ ἔργων, καὶ ὁ τέτοιος
 δεὺ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐκχυσιάζῃ, ἀλλὰ νὰ ἐκχυσιάζεται.
 ὅτι ὁ Ἀρχὼν καὶ Προεστὴς ἀρέπει νὰ εἶναι
 λαμπρότερος ὑπὸ καθὲ λαμπτήρα, δεὺ νὰ λάμπῃ,
 καὶ νὰ φωτίζῃ τοὺς ἐν σκότει κατὰ τὸ Θεῖον
 Λόγιον, ἐπὶ λαμπράτω τὸ φῶς ὑμῶν
 ἔμπροσθεν τῶ ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ
 ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν
 τὸν ἐν τοῖς Οὐρανοῖς. Καὶ πρὸς πάντας νὰ ἔχη
 ζωὴν ἀκκλησίωτον, ὥστε νὰ ὑποβλέπωσιν ὅλοι
 πρὸς ἐκεῖνον, καὶ νὰ ὑψοκονίζων τὴν ζωὴν
 τοὺς μετὰ τὴν ἐκείνου. νὰ εἶναι νηφάλιος, διο-
 ρατικὸς, νὰ ἔχη ὀφθαλμοὺς ἀναρτήματος

ὑπὸ

✠ (13) ✠

ἀπὸ κάθε μέρος, ὅπῃ νὰ βλέπωσιν ὁξείας. Διότι ἔχει νὰ ἀπατήσῃ πολλὰ συμβεβηκότα, πολλὰς περὶσσεύσεις, τὰ ὅποια ἀμβλυώνσι, καὶ σκοτίζουσι τὸν νῦν, καὶ δὲν τὸν ἀγίνουσι νὰ βλέπῃ καθαρά, ὥς ἔχουσι τὰ παράγματα· νὰ εἶναι ἄχρυσος, ὡσὰν ὅπῃ δὲν φροντίζει μόλιον ἑαυτὸν τοῦ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸς τὴν λειπὴν. νὰ ἔχῃ ζῆλον εἰς τὴν καρδίαν, νὰ θυμῶνῃ κατὰ τῶν ἑνωτίων. νὰ εἶναι σώφρων, Κόσμιος, Φιλόζηλος, διδακτικός. ὄχι μέθυσος, ὑβρείης, αὐθάδης, πλήκτης, σκηνδαλοποιὸς, αἰχροκερδής· ἀλλὰ ὑπεικῆς, ἀφιλότιμος, ἀφιλάργυρος· δὲν εἶπεν ὁ Παῦλος νὰ εἶναι Ἀγγελος, νὰ μὴ ἐπὶσκέπται εἰς κανένα πάθος ἀνθρώπων, ἢ νὰ κατρωθῇ ἐκεῖνα ὅπῃ εἶπεν ὁ Χρῆστος, νὰ ἄρῃ τὸν Σταυρὸν αὐτῷ, καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ· νὰ θυσιάσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῇ ὑπὲρ τῶν προβάτων· νὰ νεκρώσῃ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, νὰ ὑποτάσσῃται πᾶσι τοῖς ὑπάρχεσι, νὰ μὴ φέρῃ ἑδὲ πύραν, ἑδὲ ράβδον· διότι ἀνέβλεπε πῶς τοιοῦτοι, ὅλγοι ἔμελλε νὰ εὐρεθῶσι· Ἐπίσκοποι δὲ πολλοὶ καὶ εἰς κάθε Πόλιν· τὸ λοιπὸν ἐπειρῶν ἔμελλε νὰ διαφθαρεύσιν οἱ Προϊστάμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν, ἑαυτοὶ τὸ συμβεβηκὸς κερτὴν μεμετρημένῃ, ὄχι ἐκείνῃ τὴν ὑψηλὴν. διότι τὸ νὰ εἶναι διορατικὸς, κόσμιος, σωφρων, πᾶς ἔχουσι καὶ οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, καὶ οἱ

✠ (14) ✠

ναιίτες, ὁμοίως καὶ τὸ νὰ ἔχῃσι τέκνα ἀγα-
 θὰ, καὶ ὑπὴκοα. Διακόνους σεμνὰς, καὶ δι-
 λαβεῖς· τὸ ὁποῖον διορίζει ὁ Θεὸς ὑπὸς Ἀπό-
 στολος, ὅτε νὰ ἔχῃσι τὸ καλὸν παράδειγμα οἱ
 Ἐπίσκοποι, καὶ Πρεσβύτεροι διὰ τὰ ὁσπτήτια
 των. ἔπειδὴ ποῖος θέλει πειθίσῃ, ὅτι εἷας Γε-
 ρσίς, ὅπερ δὲν ἐδυνάμην νὰ συμβεβλήσῃ τὸν
 υἱόν του, τὴν γυναικα του τὴν φαμελίαν του,
 ἢ εἷας Ἐπίσκοπος πὺς ἀνθρώπους τε, θέλει γέ-
 νη ἱκανὸς νὰ καθοδηγήσῃ ἄλλον; Ἡ Ἐκκλησία
 δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία οἰκία, καὶ καθὼς εἰς
 εἷα ὁσπτήτιον δέσπονται παιδία, γυναικες, δού-
 λοι, καὶ ὁ ἀνὴρ εἶναι Πρωτεύς. τοιοῦτος ὅπως καὶ
 εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι ἄλλο, ὅτε παι-
 δία, γυναικες, δούλοι· ἐκεῖνος οὖν ὅπερ δὲν
 εἶναι ἱκανὸς νὰ οἰκονομήσῃ ἐν ὁσπτήτιον, πῶς
 ἢμπορεῖ νὰ κυβερνήσῃ Ἐκκλησίαν; Διὰ τοῦτο
 πρέπει νὰ ἔχῃ ἀπολήψιν καλὴν, καὶ Μαρτυ-
 ρίαν ἀγαθὴν καὶ διὰ τὴν εἶξαι, ἐννοεῖται διὰ τὴν
 Λαϊκὴν, τὸ μὲν ὅτε γὰρ τὸν εὐλαβῶνται, τὸ
 εἶ δὲ νὰ συμβεβλήῃ καὶ αὐτὸς πὺς λοιπὰς ἐ-
 λαθέρας ὅταν σφάλλωσιν, ὅπως ἀντίληπτος
 διὰ ἐλαττώματα. καὶ ὅποτε ζῶμεν ἡμεῖς τοιο-
 του ὅπως, κανεὶς δὲν θέλει μᾶς κατηγορήσῃ
 ὅτι ἐχθρὸς, ὅτι ἀπίστος, μὲ τὸ νὰ εἶναι καὶ εἰς
 πὺς ἀπίστους αἰδύσιμοι, ὅσοι λήψωσιν εἰς τὴν
 ἰριτλίαν· διότι ἡ ἀλήθεια διανομιζέται θυμῶ.

σίως καὶ τὸς ἐχθρὸς · οἶδε γὰρ καὶ πολέμιος ἀρετῇ θαυμάζειν αὐτόν · καὶ καθὼς εἰς τυφλὸς δὲ ἢ μπορεῖ νὰ εἰπῇ τὸν Ἡλίου σκοτεινὸν, αἰσχυρόμηναι τὸς ὑπολήψεις τῶν πολλῶν · παντοῦ ὅπως καὶ τὸν ἐνάρετον κακός· δὲ ἢ θελεῖ κατηγορεῖσθαι, ἀλλὰ ἔξ τῶν Δόγματα μόνοι ἴσως · ἔξ δὲ τῆς πολιτείας κακείας, ἀλλὰ ἢ θελεῖ τὸν θαυμάζοντι περὶ σφόδρῳ.

Ὁ δὲ παντοῦ ὅπως πρέπει νὰ ζῶμεν, ὅτε νὰ μὴ βλασφημῆται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ · μηδὲ νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν αἰδρωπίνην δόξαν, μήτε πάλιν νὰ λαμβάνωμεν κακὴν ἀπολαψίν · ἀλλὰ νὰ φυλάττωμεν τὴν συμμετρίαν, καὶ εἰς τὸ εἶ, καὶ εἰς τὸ ἄλλο, ἔξ νὰ ἡμεῖς φανῶμεν εἰς τὰς Κόσμον · ἔξ νὰ κατασταθῶμεν Διδασκαλοὶ τῶν ἄλλων · ἔξ νὰ περπατῶμεν εἰς τὸν Κόσμον ὡς Ἀγγελοὶ · ἔξ καὶ ὑπάρχωμεν ὡς ἄνθρωποι μαζὺ μετὰ τὰ μικρὰ, ὡς Πνευματικοὶ μετὰ τὰ ψυχικὰ · ἔξ νὰ ὠφελῶνται ἐκεῖνοι · ἔξ νὰ ὑπάρχωμεν σφόδρα ἀγαθὰ, καὶ νὰ φέρωμεν καρπὸν πολλόν · Ἐπειδὴ αἰσῶς ἡ ζωὴ μας ἐλαμπὶ πόσον, δὲ ἐχρεάζοντο λόγοι, ὅτε διδασκαλῆαι · αἰσῶς ἡμεῖς εἰχόμεν ἔργα ἀρετῆς, κακός· δὲ ἦτον ἄπιστος πόσον · αἰσῶς ἡμεῖς ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ, ὡς ἀρέσκει · αἰσῶς ἐφυλάττωμεν τὰς ἑπτάς τῶν Χειρῶν, ὑπομείνοντες ὅταν ἀδικούμεθα, ἀλογῶντες ὅταν ὑβρίζομεθα, ἀιρηγιστῶν

(16)

τες, ὅταν κακοποιέμεθα, καὶ σῶας δὲν ἦτον Ἀρχιεὺς Θερίον τόσο, ὥστε νὰ μὴ δράμῃ εἰς τὴν Εὐσίβειαν.

Καὶ ἔχ' νὰ καταλάβωμ' ἃς ἀκρίβως, ὥσας ἦτον ὁ Παῦλος, καὶ τόσας ἔσυρεν εἰς τὴν Πίσιν· ἀκρίβως ἤμεθα καὶ ἡμεῖς τέτιοι, πόσα; οἰκτιρῶν ἠδέλαμ' ὅλην εἰς τὴν Εὐσίβειαν; ἀλλὰ τί βλέπω; εἰς μὴ πᾶς τέχνας τῶ ἀνθρώπων ὥσας Μαίισαρ ἤμπορεῖ νὰ διδάξῃ ἑκατὸν Παῖδας. εἰς δὲ τὴν Πίσιν, ὅπως εἶναι πόσοι Ἀρχιερεῖς, δηλαδὴ τόσοι ἡγούμενοι τῷ Παύλῳ, πῶς αὐτῶν χάριτος, ὡς ἐκεῖνος, καὶ μαθηταὶ πλέον περισσότεροι, καὶ σῶας δὲν ἔρχεται εἰς τὴν Πίσιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκπίπτουσι σωρηδόν, καὶ ἡ αἰτία εἶναι αὕτη· ὅτι ὅσοι διδάσκονται ἀπεβλέπουσι εἰς τὴν ἀρετὴν τῶ Διδασκάλου, καὶ ὅταν βλέπωσι καὶ ἡμᾶς νὰ ὀπιθυμῶμεν τὰ αὐτὰ, δόξας, πλῆτη, καλλωπισμὸς, ἑξουσία, πῶς ἤμπορεν νὰ θαυμάσωσι τὸν Χριστιανισμόν; βλέπουν ζωὴν ἄτιμον, βλέπουν ψυχὰς γνίνας, βλέπουν νὰ σωιάζωμεν χρήματα, καὶ νὰ τὰ ὀπιθυμῶμεν ὡσαύτ' ἐκεῖνος, ἢ καὶ πολὺ περισσότερον ὅπ' ἐκεῖνος· θαυμάζομεν τὸν θάνατον ὡς ἐκεῖνος· φοβέμεθα τὴν πτωχίαν ὁμοίως, καὶ ἀναγκάζομεν εἰς τὰς ἀρρώστιας, καὶ λοιπὰς θλίψεις· ἔχ' ἑξουσία, καὶ αὐθεντεῖαν, καὶ ἔχ' τὴν φιλαργυρίαν κατακλῆτομεν

❖ (17) ❖

ἑαυτὰς , καὶ κολακάζομεν τὰς λοιπὰς . **Τὸ λοιπὸν** τί νὰ ἴδωσι , καὶ νὰ πιστέωσι ; τὰ θαύματα ; ἀλλὰ τί τὸ σήμερον δὲν γίνονται . τί τὸ καλὸν ζῶν , καὶ πολιτεῖαν ; ἀλλὰ δὲν δέρεται εἰς κανεὶν . τί τὸ Ἀγάπην ; ἀλλὰ αὐτὴ ἐσβέβη μὲ τελειότητα , καὶ δὲν δέρεται οὐδὲ σημεῖον . **Ἐπεὶ** τὸ ἔχον τὰ δάτωμα λόγον εἰς ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν **Κριτικόν** , ὅχι **ἔτι** τὰ ἰδιόμας ἀμαρτήματα μόνον , ἀλλὰ καὶ **ἔτι** τὸν βλάβον , ἐπεὶ ἐπροξενήσαμεν εἰς τὰς αἰχάς . **Ἐπι**κει οὖν νὰ ἐξυπνήσωμεν ἀπὸ τὴν πλάνην , καὶ νὰ δεικνύωμεν ὅτι γὰρ πολιτεῖαν Οὐρανίαν , νὰ λέγωμεν , ὅτι ὑμῶν τὸ πολίτευμα ἐν Οὐρανοῖς ὑπάρχει . **Ἐπεὶ** καὶ δέξωμεν τὴν ἀθλήσιν ἐπ' αὐτῷ εἰς τὴν γλῶσσαν , ὅτι τίς ἡ ἀφέλεια αὐτοῦ ἔχον τὸν **Χριστόν** , αὐτὸν ἔχον τὴν Ἀγίαν ; Λέγουσιν οἱ ἄπιστοι πόθεν νὰ ἐπιστρέψωμεν ; δὲν βλέπομεν νὰ κάμνεται ἤδη τὴν πίσιν σας , δείξατε ἐκεῖν- ὅπου ἐπαγγέλεσθε .

Ποῖος νὰ μὴν γελάσῃ ἡμᾶς ; ποῖος δὲν θίλει μᾶς εἰπὴν , ὅτι ἡμεῖς πλανημένοι , βλέποντες νὰ φιλοσοφῶμεν μὲ λόγια , καὶ ὅχι μὲ ἔργα , καὶ νὰ ἡμεῖς οἷς καὶ τὰς λοιπὰς φιλονεικοί , φιλοπάραχοι , καὶ τὸ χεῖρισον ὅτι καὶ εἰς οἰωνισμὸς , κληδονισμὸς , μαγείας , καὶ μαντικίας τινὲς ὑπέπιστον , ἄλλοι μὲν δεχόμενοι αὐτὰ , καὶ ἄλλοι μὴ ὁποκέπνυντες . **Παύται** αὐτὰ

Ⲅⲥⲓ (18) (Ⲅⲥⲓ

εἶναι φορερά, καὶ ἱκανὰ νὰ ἐξάψῃ τὴν ἀγανάκ-
τισιν τῆ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἀφ' ἧ ἐστὶλε τὸν
Τῖόν του τὸν μοιογενῆ ἔχῃ τὴν ἀγάπην μας, πά-
λιν ὑποπολμῶμεν εἰς αὐτά.

Τί λοιπόν; δὲν εἶναι ἄλλο, ἀλλὰ πρέπει νὰ
κλαίωμεν, ὅτι ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι, καὶ οἱ ἀ-
πολλόμενοι χαίρονται, ὥσαν ὅπου ἔχουσιν πολ-
λὰς συνοδίτας, καὶ πολλοὶ λέγουσιν, ὅτι ὅλοι
ἡμῶς πολιτεύονται, καὶ παρηγορῶνται μὲ τῆτο,
νομίζοντες ὅτι καθὼς εὐερίσκομεν παρηγορίαν,
ὅταν συμπάχωμεν ἐδῶ, τοιαυτὸς ὅπως καὶ ἐκεῖ.
εἰπέ μοι αὖτις προσαχθῇ νὰ καυθῇ τινὰς, ἢ
πείπῃ ἴδῃ ἄλλον ἐμπρὸς τῆ νὰ καίεται, καὶ νὰ
δύσῃ ἢ τζίκνα ὑπὸ τὰ κρέατα, δὲν θέλει
ὑποθιῇ ὑπὸ τὸν φόβον τῆ; βέβαια. Διότι αὐ-
τοὶ οἱ ὅτι βλέπῃ ταῦτα ἀδελφύονται, καὶ ἔο-
μάσῃσι· πολὺ πελαστότερον ἐκεῖνοι ὅτι τὰ δο-
κιμάζῃσι· λοιπόν ποῖαν ἀφέλεια; ποῖαν πα-
ρηγορίαν ἡθελες λάβῃ ἐκεῖ, αὐτὸς ἔχει κοινωνίαν
τῆς κολάσεως; ἐκεῖ ὅτι εἶναι κλαυθμὸς ἀδελφ-
μύθητος, γέννα πυρὸς, καὶ σκότος ἐξώτε-
ρον, βρυγμὸς οἰδόντων, καὶ τὰ ἀκόληθα. Ὁ-
θεν δὲν πρέπει νὰ ἐφιδρίσκωμεν τέτοιαν ἀπό-
φασιν, ἀλλὰ νὰ πέσωμεν εἰς μετάνοιαν, καὶ
νὰ ἀρχίσωμεν τὸν δρόμον τῆ ἐπαγγέλματος.
Εἰ γὰρ ἐξετάζοντες νὰ εὕρω κανὸν ἐμπόδιον τῆς
καλῆς ζωῆς εἰς τὸν Ἱερὸν Κατάλογον, δὲν εἶ-

εἶτα

✠ (19) ✠

εἶσκον ὑδὸν , καὶ μίαν πλάνην , μίαν ἀπόφα-
 σιν , ἢ ἀσωτηδίαν . διότι ὅταν χειροτονῶσιν
 Ἱερεῖς ἀπλῶς χωρὶς τινὸς βίας , καὶ ἤθελον ἰδῆ
 τινὰς ἀθελοπύρρους Ἱερεῖς εἰς μισαῖς τύπους , πα-
 ρὰ λαϊκῶν , τί εἶναι τὸ αἶτιον ; ὅτε δὲ ἔχω-
 σι Διακόνους σεμιῶς καὶ τὸν Ἀπόστολον , σώ-
 φρονας , ἀντιλήπτες , ἀλλὰ διλόγους , ὑπέλκους ,
 εὐλογούς , κόλακας , αἰχροκεφαλῆς τίς ἡ ἀνάγκη ;
 καὶ μάλιστάν τις εἰς ἡλικίαν ἑυφραῖν φεῦ τῆς ἀ-
 θλιότητος ; ἃς γινώσκον , ἃς γινώσκον ἀξιοπι-
 στους εἰς τὸ μέγα πῦρ , καὶ φρικτὸν Μυσήριον ,
 αὐτοὺς ἐνέπισθον εἰς ἡμᾶς πόσον μέγα , καὶ
 ὑψηλὸν Μυσήριον , καὶ ἡμεῖς δὲ ἐμπιστεύομεν εἰς
 αὐτὸν ὑδὲ χηρίματα . μᾶς λέγει γὰρ καὶ ἀπορρί-
 πτωμεν ὅτι τὴν Ἀγάπην , καὶ θέλει μᾶς τὴν
 δώσῃ ἐκατονταπλασίως εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν
 Οὐρανῶν , καὶ ἐδὼ ὁμοίως , καὶ δὲ τὸ πιστεύο-
 μεν . διότι εἰπέ μοι , οἱ Ἀπόστολοι δὲ ἀπέρρι-
 ψαν πάντα ; ἀλλὰ τί ἔπαθον ; ἢ οἰκισμὸν ὅλην
 δὲ ἦτον ἐδικήτους ; δὲ ἔβαναν ὅλοι τὰ χηρίματα
 εἰς τὰς πόδας των ; δὲ ἔκαμναν αὐτῆς κυβερνή-
 τας , καὶ ἐξουσιασὰς τῶν ; δὲ ἔδιδον ὅλοι εἰς
 αὐτῆς τὰς ψυχὰς των ; δὲ ἐκρέμασαν ὅλον τὸ
 ἑαυτὸν τῶν εἰς τὰς χεῖρας των ; δὲ ὑπεγράφον
 ὅλοι τῶν ; καὶ τώρα ὁμοίως δὲ βλέπομεν καὶ αἱ
 πᾶ ; πολλοὶ Ἀρχιερεῖς , καὶ Ἱερεῖς ἀπὸ ὁμι-
 μικροῖ , καὶ ὀλιγῶν ὅπως ἦσαν , καὶ δίκιλλαν

ὑπεχειρόμενοι , μὴ ἔχοντες ὡδὲ τὰ ἀναγκαῖα
 τοῦ σώματος , ἐφάνησαν μεγαλῆτεροι ὑπὸ πολλῶν ,
 καὶ ὑπὸ Βασιλεῦς ἐτιμήθησαν . ὅθεν ὅς τις θέ-
 λει νὰ ἔχη χρήματα , ἅς καταφρονήσῃ τὰ χρήμα-
 τα , ὅς τις θέλει νὰ πλεπήσῃ , ἅς γινῇ πτωχός .
 διότι πέποιε εἶναι τὰ θαύματα τοῦ Θεοῦ , δεῖ θέ-
 λει νὰ γινώμεθα πλέσιοι μὲ τὴν ἐδικλή μας
 φροντίδα , ἀλλὰ μὲ τὴν ἐδικλή τε χάριν . ἀφή-
 σατε εἰς ἐμὲ , λέγει , αὐτὴν τὴν φροντίδα , τὰ
 Πνευματικὰ μόνον φροντίζετε , ὅρα νὰ γνωρίσῃτε
 τὴν διωμίνην . φύγετε τὴν σκλαβίαν τῆς χρη-
 μάτων , διότι ἕως ὅπου τὰ οἰκειοποιεῖτε , εἶδε
 πάντοτε πτωχοί . ὅταν τὰ καταφρονήσῃτε , γίνε-
 θε πλέσιοι διπλασίως , τότε ἔρχονται σωρηδὸν
 ὑπὸ κάθε μέρος , καὶ ὑπὸ ἐκεῖνα ὅπου οἱ πολλοὶ
 ἔχουσιν χρεῖαν , σὺ μόνος εἶσαι ἀνενδεής . μὴ
 ἔχητε τίποτε , ὅρα νὰ ἔχητε πάντα . ζητεῖτε τὸν
 Οὐρανὸν , ὅρα νὰ ὑπολαύσῃτε τὴν γλῶσσαν , κατα-
 φρονήσατε τὰ γῆϊνα , ὅρα νὰ πὲ κερδήσῃτε , ζητεῖτε
 πρῶτον τὴν Βασιλείαν τοῦ Οὐρανοῦ , καὶ ταῦτα
 πάντα προσεθήσεται ὑμῖν . τί θαυμάζετε ὅρα τὰ μηδε-
 γὸς λόγους ἄξια ; ἀναβλέψατε εἰς τὸν Οὐρανόν ,
 σοχαδῆτε ἐκεῖνον τὸν πλεῖστον , καταγελάσατε τὸν
 χυσοῦν , καὶ μάθετε τὴν χρησιν τε , καὶ ὅτι πάροικοι
 ἐσμὲν ἐν τῇδε τῇ βίῳ , οὐδὲν ὅπου εὐρὴ ἡ φυ-
 χὴ τὰ ἀρπάζουσιν ἄλλοι , καὶ ὑπὸ ἐκείνης ἀλ-

✠ (21) ✠

λοι, ἢ ζῶντες, ἢ μὴ θιάπην, ἡμεῖς δὲ ἀπο-
κονίζομεν, ἀγωνιζόμεθα, ἀποκτῶμεν, ἀ-
πὸ ἡμεῖς κοπιάζομεν, καὶ ἄλλοι τὰ χαίρονται, ἐκ-
τα μόνον εἶναι ἰδικά μας, ἐκεῖνα πέρνομεν με-
ζύμας, ὅσα κατεργάσασθαι εἰς τὴν ψυχὴν μας.
καλῶς λέγει νῦν κοινὴ Παροιμία, ἀλλὰ σοφω-
τάτη. ἀγρὲ πόσος αὐθρότης ἔχεις; καὶ πόσος
ἔχεις νὰ λάβῃς; τὸ αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ εἰπῇ τι-
νὰς, καὶ εἰς τὰ χρήματα, καὶ εἰς τὰς οἰκίας. λοι-
πὸν ἂν σβείδῃ ἡ ἐπιθυμία ἡδὲ χρημάτων, ἢ νὰ
ἀναρῇ ἡ ἐκείσε ἐπιθυμία. διότι ὥς ὅτε αὐτὰ
ἐπιθυμῶμεν, κανεὶν καλὸν δὲ κατεργάζομεν. δι'
αὐτὰ ἀρχεῖνται τὰ πάντα, δι' αὐτὰ τὰ πᾶς Ἐκ-
κλησίας εὐρεῖα ἐγίνοντο. ἐπειδὴ δύο ἐπιθυμίαι
χρημάτων, καὶ Οὐρανίων μέσα εἰς τὴν καρδίαν
ἀδύνατον εἶναι νὰ συνοικήσωσι. ἢ ὅτ' τὸν εἶν
μισήσεις, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσεις, ἢ τὸ εὖδ
ἀνθέξῃ, καὶ τὸ ἕτερον καταφρονήσεις. Τί μι-
μῶμεθα ἐκεῖνος ὅτε φορὴν λαμβάνει, καὶ πολυτε-
λεῖ, καὶ παύλινται μὲ ἵππας ἀργυροχαλινώ-
τας; αὐτὰ εἶναι ἡδὲ ἀσεβῶν, ἡμεῖς πρέπει νὰ
καλωπιζόμεθα μὲ τὰ ἔργα τὸ ἐπαγγέλματος,
καὶ ὅχι μὲ ἐκεῖνα, ὅτε τὰ ἔχον καὶ οἱ ἄτιμοι,
οἱ μιᾶροι, ἡμεῖς πρέπει νὰ διαφέρωμεν ἀπὸ ἐκεί-
νης, ὅτι διωρόμεθα νὰ παρολοδύωμεν τὰ Οὐ-
ρανία. Οὔτε ὅταν δὲ θαυμάζομεν αὐτὰ, ἀπὸ
τὸ προσέχον ἢ τὰ Πνευματικὰ, τότε

μ. θα αιδέσιμοι, κὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῇ Βασι-
λειᾷ τῶν Οὐρανῶν, ἡς ἀξιοθέημεν ἅπαντες διὰ
τὴν ἰσχύαν ὑμῶν εὐχῶν. Ἀμήν.

Παρακαλῶ θερμῶς τὴν λαβόντας ἀνὰ χεῖρας
τὴν λόγην πέρας, νὰ διαβάσωσι αὐτὴς μέχρι τέ-
λους, ὅτι ὅσον προβαίνει, τόσον περὶ εὐφρο-
σύνης.

